

ἀν ζήτανε μερικοί νὰ τὴν ἀπλοποιήσουν), κάτι ρωμαϊκό τέλος.

Ἔρχεται πάντα ἡ ἀνοιξη κι ἀνθίζουν τὰ λουλούδια, ἀχούνε τὰ ἡδονοῦ ξανὰ τὰ χαρωπὰ τραγούδια.

Σὰν πάντα τὰ πάντα,
ξανὰ καὶ ξανὰ,
μὰ ἡ νύκτ' ὁ φύγει,
ξανὰ δὲ γυρνᾷ.

Ἄ οικεπαστοῦν με σύγνεφα τ' ἀστέρια ἢ τὸ φεγγάρι, πάντα τῆς λάμπης τους ξανὰ θὰ χύσουνε τὴ χάρη.

Τὰ πάντα σὰν πάντα,
ξανὰ καὶ ξανὰ,
μονάχα μου ἡ νύκτ',
ξανὰ δὲ γυρνᾷ.

Κεντοῦσε πρὶν τὴ θάλασσα θρακιᾶς κι ἀνεμοζάλη, μὰ πάλε κῦμα κι ἀμμουδιά ρωτιοῦνται ἀγάλη ἀγάλη.

Ἄχ πάλε καὶ πάλε,
τὰ πάντα ξανὰ,
μὰ ἡ νύκτ' ὁ φύγει,
γιὰ πάντα περνᾷ.

Πόσοι καὶ πόσοι δὲν τραγουδήσανε τὸν ἐρχομὸ τῆς ἀνοιξῆς, τὸ ἀνθισμα τοῦ λουλουδιοῦ, τὸ κελιάδισμα τὰ ἡδονοῦ, τὰ σύγνεφα, τὰστέρι, τὸ φεγγάρι, τὸν ἀγριεμὸ τῆς θάλασσας καὶ τὸ γαλήνεμά της, κι ἀπάνου ἀπ' ὅλα τῆς νύκτ' τὸ ἀγύριστο τὸ πέρασμα! πόσοι καὶ πόσοι, ἀπὸ τοὺς μεγαλοφωνότερους ὡς τοὺς πιὸ κοντόφωρους τοῦ Λόγου τεχνῖτες! — Τὰ αἰώνια! θὰ φωνάξῃ ἐνοχλημένος ὁ ξιππασμένος σουφρώνοντας τὰ φρούδια καὶ τὰ χεῖλιζ του καταφρονετικά. — Τὰ αἰώνια! με σεβασμὸ θὰ ψιθυρίσῃ ὁ στοχαστικός, καὶ θὰ στυλώσῃ τὰ μάτια του ὄνειροπλέχτης, σὰ νὰ στυλώθηκε ἄξαφν' ἀγνάντια του μελαγχολικὸ τὸ φάντασμα τῆς ζωῆς, με τὰ ἴδια της, πάντα καὶ πάντα, ξανὰ καὶ ξανὰ, πού εἶναι μαζί τὰ ἴδια καὶ ἀλλοιωτικά, πού μαζί καὶ τὰ βαριούμαστε καὶ δὲν τὰ χορταίνουμε, καὶ γι' αὐτὸ μᾶς ταραζοῦν καὶ μᾶς ἐντυπώνονται καὶ εἶναι μαζί τὸ βᾶσανό μας καὶ ἡ μούρλια μας. Μεγάλοι καὶ ποιητῆς καὶ κριτικοὶ τὸ μολογήσανε, καὶ εἶναι, μιὰ παλιά εἶν' ἀλήθεια: δὲν ὑπάρχουν ἀντικείμενα ποιητικὰ καὶ ἀντιποιητικὰ ὁ ἄνθρωπος, ἀπὸ τῆς μεριᾶ πού τὰ κοιτάζει, καὶ με τὴ συγκίνηση πού τοῦ γεννᾶνε, τὰ κάνει τὸ ἓνα ἢ τὸ ἄλλο. Τὰ ἴδια τὰ λόγια ἀλλάζουνε, ὄχι μόνο καθὼς τὰ παίρνουμε με τῆς λογῆς σημασίες τους πού ἔτυχε ἀπὸ τὸ πολὺ τὸ μεταχειρίσμά τους νὰ γιομίσουν.

ΨΥΧΑΡΗΣ

ΤΡΙΑ ΛΟΓΙΑ

(ΡῶΔΑ ΚΑΙ ΜΗΛΑ» ΤΟΜΟΣ Δ')

Ὅπως τὸ ξηγήσαμε στὸν Πρόλογο τῆς Ἀπολογίας (σ. 1), ὁ τέταρτος ἀφτός μας ὁ τόμος Ῥόδα καὶ Μήλα, συνεχίζει τὸ δέφτερο στὴ χρονολογικὴ τὴ σειρά ὅπου δημοσιεύουμε τὰ παλιά μας. Κι ἀλήθεια, σὰ φίλοι παλιοὶ μοῦ φαίνονται τώρα πού τὰ ξαναδιαβάζω, τὰ ἔρθρα, τὰ γράμματα, οἱ μελέτες, ὅσα, μ' ἓνα λόγο, ἔχω σκορπισμένα δῶθε κείθε σὲ φημερίδες ἢ περιοδικὰ, γιὰ νὰ βαστάξουμε ὄρθια τὴν μπαντιέρα τῆς Ἰδέας, στὸ βράσιμο ἢ ἀκόμη καὶ στὸ ξεψύχισμα κάποτε τοῦ ἀγῶνα. Μοῦ ἔρχεται κιόλας νὰ τοὺς χαιρετήσω σὰ φίλους πιστοὺς, πού κάμανε τὸ χρέος τους ὁ καθένας, κι ἄξαφνα βγαίνουν ἀπὸ τὸν τάφο τους τὸ μακρινόνε, νὰ μοῦ δηγηθῶν ἓνας ἓνας τὰ ἱστορικά του. Μοῦ εἶπανε τόντις πῶς τὰ

νε καὶ νὰ πλουτίσουνε, σὲ τούτη ἢ σ' ἐκείνη τὴ φράση μέσα, μὰ καὶ μέσα στὴ μιά τους τὴ σημασία κ' ἔτσι ξεφωνημένα ἀσυντρόφευτα, μοναχικά, παίρνουνε διαφορετικὰ χρωματίσματα. — Τὰ αἰώνια: ξεφωνίζουμε δυσαρεστημένοι ἀπὸ τὸ ξεθωριασμένο, τὸ γερασμένο, τὸ πρόστυχο, ἀπὸ τὸ κάτι πού κουρελιάστηκε περνώντας ἀπὸ χίλια χέρια — Τὰ αἰώνια, λέμε, μελετητικά, κάθε φορὰ πού μᾶς ξαφνίζουν τῶν ἀθάνατων τὰ κυκλογύρισμα. Κι' ἀκόμη μπορούμε νὰ ποῦμε πῶς δὲν ὑπάρχουνε γιὰ τὸν ποιητὴ θέματα ξεφτισμένα, θέματα κοινὰ καὶ ξεπεσμένα ὁ ποιητῆς ἔχει τὴ δύναμη νὰ τὰ ξανακάνει ὅλα, με τὴ μορφή πού τοὺς δίνει. Ἀπὸ τὸ φτωχικότερο ὕψωμα βασιλικὰ μπορεῖ νὰ ντύσῃ ἓνα κορμί. Μολαταῦτα ἐν' ἀπὸ τὰ γνωρίσματα τοῦ κακοῦ καὶ τοῦ μέτριου εἶναι τῆς φαντασίας τὰ ἀποκοίμισμα, τὸ ἄχαρο πάτημα, σὰ με δεμένα μάτια, σὲ δρόμους στρατοῦς ἀπὸ ἄλλους καὶ χιλιοπατημένους. Μὴ λησμονᾶμε τί μικρῦρια παθαίνουν ἀπὸ τοὺς στιχοῦργους οἱ ἀνοιξῆς, τὰ λουλούδια, τὰ ἡδονοῦ καὶ τὰ νύκτα. Γιατί λοιπὸν τὸ ἀπλοῦστατο τοῦτο καὶ ἀπάνου σὲ χιλιοειπωμένα θέματα τραγουδάκι μοῦ προξενεῖ τέτοια συγκίνηση; Γιατί, ἐμὲ τοῦ ποιητῆ πού εἶναι, θαρρῶ, ἡ τέχνη μου κάτι ἄλλο, κάτι διαφορετικὸ ἀπὸ τὴν τέχνη τοῦ Πάλλη, γιατί τόσο μ' ἀρέσει, κάθε λίγο καὶ λιγάκι, νὰ νοίγω τὸ βιβλίό του, νὰ βρῶσκω τοὺς στίχους ἐκείνους, καὶ νὰ τοὺς διαβάζω, πότε ἡσυχὰ ἀπαγγέλλοντας, πότε μεγαλοφωνώντας, πότε σὰ μυρολόι μισοφέλνοντας; Ὁ λόγος εἶναι πῶς μοῦ καρφώνονται οἱ στίχοι τοῦτο με τὴν ἀφεγάδιαστη μορφή τους, τὴν ἀχώριστη ἀπὸ τὸ νόημα, με τὴ μορφή πού τοῦ δίνει καὶ τοῦ νοημάτου τὴν περίσσια του τὴ χάρη, καθὼς ἓνα ὠραῖο πρόσωπο κάνει νὰ μᾶς φαίνεται οὐρανόσταλτη μιὰν ἀπλὴ γυναικούλα. Ὁ λόγος εἶναι πῶς ἐγὼ ὁ βαθιὰ καὶ στενὰ γνωρισμένος με τὸ στίχο νοιώθω τί ἀξίζουνε, καθὼς ξαναγυρνᾶνε με τὸ στρατιωτικὸ τους βῆμα σὲ κάθε ἐξᾶστιχο οἱ δυὸ δεκαπεντασύλλαβοι, κ' ὕστερ', ἀλλάζοντας περπατησιὰ, οἱ ἀργοὶ καὶ σοβαροὶ καὶ σὰν ἀντιλάλημα βαθύτατου πόνου, καὶ σὰ νὰ συνοδεύουν κάποιον λείψανο, ἐξασύλλαβοι. Τὸ τραγούδι πού ὅλα του εἶναι βαλμένα σὲ τάξη καὶ καθὼς πρέπει, πού ὅλα του σύμμετρα, τίποτα περιττό, καὶ μιὰ λέξη δὲ χρειάζεται νὰ τοῦ προσθήσῃ, καὶ μιὰ λέξη νὰ τᾶλλάξῃ. Τὸ τραγούδι τέλος πού με τραβάει ὅπως ἀπάνω στὸ τραπέζι μου τὸ μπουκετάκι ἐκεῖνο με τοὺς μενεξέδες. Τί πιὸ κοινὸ, τί πιὸ λίγο πρωτότυπο ἀπὸ

τὸ μενεξέ; Οἱ στίχοι τοῦτο: μπορούνε νὰ εἶναι γέννημα φροντισμένης τέχνης, ὅμως ἀρέσουν πιὸ πολὺ σὰν τῆς φύσης, κι ὄχι σὰν τῆς τέχνης παιδιὰ. Καὶ τὸ μόνο πού τοὺς λείπει ἀκόμη γιὰ νὰ συμπληρώσουν τὸν προορισμὸ τους, εἶναι νὰ βαλθοῦνε σὲ μουσική.

Ἔμειν' ἀπάνου στὸ τραγουδάκι τοῦτο, γιατί, ἀπάνου κάτου, ὅλη ἡ ποίηση τοῦ Πάλλη εἶναι ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν πηγὴ βγαλμένη καὶ πλασμένη με τὸν ἴδιο τρόπο. Εἶναι ὁ τραγουδιστῆς τοῦ περιορισμένου, καθὼς εἶπαμε, καὶ τοῦ θετικοῦ, σὰ νὰ ποῦμε. Κάτι στενὸ, μὰ καὶ ἔντονο, καὶ στερεὸ καὶ τελειωτικὰ ξαναδομένο. Οἱ ἡρώιδες πού ἐρωτεύεται κ' ἐγκωμιάζει δὲν εἶναι γυναῖκες δυσκολοδιάκριτες, αὐτὸ αἰώνιο θηλυκὸ τοῦ Γκαίτε, ὁμορφιές χωρὶς πατερίδα, ἢ με πατερίδες πού μπερδεύονται τὰ σύνορά τους. Εἶναι Μοῦσες ἀπὸ τόπους ὠρισμένους καὶ εἶναι, οἱ πιὸ πολλές, ντόπιες τραμάτιες. Ἡ με πλατεῖες πατρίδες καὶ πιὸ ξένες μέσα σὲ τοῦτες ὄλες, ἡ Γερμανοπούλα, ἡ Βρετανοπούλα. Τῶν ἄλλων οἱ τόποι κλεισμένοι, πιὸ κοντινοὶ, ὀλογώριμοι: σπλάχν' ἀπὸ τὰ σπλάχνα μας. Νὰ τες πιασμένες σὰ σὲ καλαματιανὸ χορὸ ἢ Ἀρβανίτσο, ἡ Χιώτισσα, ἡ ξαδιάντροπη Καβαλουριώτισσα, ἡ Μισιριώτισσα, ἡ Μολιβιάτισσα, ἡ Κορφιάτισσα, ἡ βέρα ρωμιοπούλα ἡ Σοπολιώτισσα, καὶ πρώτη ἀπ' ὄλες, τὸ χορὸ λεβέντικα σέρνοντας ἡ χαριτωμένη Ρουμελιώτισσα:

Ζουλέβα ἐκεῖνο τὸ χωριὸ
στὸν κάμπο κάτου
μὲ τ' ἀψηλὸ καμπαναριό,
τὴν ἐκκλησιά του,
ποῦχει τὴν Παναγιά χρυσή
κι' ἀσημωμένη,
καὶ νὰν τὴν ἀσπασεῖ ἡ Πηνιὸ
συχοπηγαίνει.....

Καὶ τραγουδώντας ὄλες τοῦτες τίς ἀπ' ἀνατολῆς καὶ δύσης λυγρὲς πατριωτοπούλες, ὁ ποιητῆς βρίσκει εὐκαιρία νὰ μᾶς πῆ τὸν καημὸ του πρὸς τὴν πατρίδα· τὴν πατρίδα δὲν τὴν τραγουδᾷ μ' ἓνα λυρισμὸ μεγαλόφωνο, σὰ μιὰ μεγάλη ἀξεχώριστη μητέρα, πότε με κράνος Ἀθηνᾶς καὶ πότε με Παναγίας ἀχτιδοστέφανο, στὰ ὕψη ξεγναντεύοντας τὴν καὶ σὰν ὄραμα κάπως τὴν πατρίδα τὴ βρίσκει, τὴ νοιώθει, καὶ τὴν ἀγαπᾷ μοιρασμένη σὲ τόπους καὶ σκορπισμένη στῆς λογῆς χάρες τῆς φύσης, ἐδῶ στὰ μωσκοβολισμένα κλήματα, στὰ καρπερὰ λιοστάσια

Ῥόδα καὶ Μήλα εἶναι εἶδος χρονογραφία καὶ μᾶς ξεϊστορίζουνε βῆμα γιὰ βῆμα τὸ δρόμο πού ἀκολούθησε τὸ ζήτημα στὰ τελεφεταῖα τὰ χρόνια. Ἔτσι κι ὁ τέταρτος ὁ τόμος θαρρῶ μᾶς καθρεφτίζει πολλὰ πού γενήκανε ἀπὸ τὰ 1901 ὡς τὰ σήμερα. Μπαίνουνε ὅλα μαζί σ' ἓνα βιβλίον, μὰ διόλου δὲ μοιάζουνε ἀνάμεσά τους: ὑπάρχει μάλιστα διαφορὰ μεγάλη ἀπὸ τὸ ἄρθρο τῆς πρώτης ὡς τὸ ἄρθρο τῆς στερνῆς σελίδας τοῦ τόμου ἀφτοῦ. Παίχτηκε στὸ μεταξύ ἀληθινὸ δρᾶμα, καὶ γιὰ νὰ νοιώσῃ καλῆτερα ὁ ἀναγνώστης τὰ καθέκαστα, νὰ μπορέσῃ καλῆτερα νὰ τὰ πᾶρῃ ἀράδα ἀράδα, νὰ τὰ καταλάβῃ με τὸ νόημα πού εἶχε τὸ καθένα στὴν ὥρα του, μοῦ φάνηκε σωστὸ καὶ χρήσιμο νὰ τοῦ τὰ ξηγήσω, τὸ ἓνα κατὸ πῆ ἀπὸ τᾶλλο, νὰ ξετυλίξω τὸ φᾶδι πού θὰ τὸν ὀδηγήσῃ στὸ ποικιλόδρομο τὸ ταξίδι μας.

Ὁ δέφτερος ὁ τόμος, πού βγήκε στὰ 1903, ἐδῶ καὶ τέσσερα χρόνια, τέλειωνε με μιὰ συμβουλὴ στοὺς νέους γιὰ τὸ διαγωνισμὸ τοῦ 1900. Τότες τὰ πηγαίναμε καλά. Δηλαδή, καλὰ καὶ μέτρια. Πληθαίναμε βέβαια, μὰ πληθαίναμε σιγὰ σιγὰ, σὰ νὰ γινότανε τὸ πρᾶμα μόνο συναμεταξύ μας. Γιὰ τοῦτο, μόλις ὁ ἀνεμος μᾶς ἔφερνε εἰδηση, πῶς κάμανε κ' ἓναν καινούριο φίλο, μόλις ἀκούγαμε πῶς κάποιος

πυθηνὰ μᾶς συλλογίστηκε, ναί, τόσο μόνο, κι ἀμέσως, τέτοια πρόληψη βασιλέβε παντοῦθε στὸ ρωμαϊκό ἐναντίο μας, θαρρῶσαμε πῶς ἔπρεπε νὰ ποῦμε κανέναν καλὸ λόγο στὸν ἀγαθὸ τὸν ἄνθρωπο, νὰ τοῦ δώσουμε καὶ λίγο θάρρος. Φανταστήτε λοιπὸν, ὕστερις ἀπ' ἀφτὰ πού σὰς ξεδιάλισα, τί σημαντικὸ πρᾶμα, τί πρωτάκουστο, τί ἀπίστευτο μοῦ φάνηκε, ὅταν ἄξαφνα στὸ Παρίσι, ἓνα πρωτὶ, ἔμαθα πῶς ὁ «γυμναστικὸς Σύλλογος Ρεθύμνης», ἔτσι ἔγραφε, με διάλεξε γιὰ ἐπίτιμο μέλος Ὁ γυμναστικὸς Σύλλογος Ρεθύμνης! Καὶ στοχαστήτε το, σὰς παρακαλῶ, πῶς στὴ Ρέθυμνο ποτέ μου δὲν πάτησα. Καὶ στοχαστήτε το ἀκόμη πῶς στὰ 1900—γιατί ἔφτα χρόνια περάσανε ἀφότου μοῦ ἔγινε ἡ τιμὴ—καιρὸς πᾶς πού δὲ σύχναζα στὴ σάλα τῆς γυμναστικῆς, πού ἀλλῆρες δὲ σήκωνα, πού κουτροβάλλες γύρο στὸ τραπέζι δὲν ἔκανα, πού πηδημάτα στὴν ἄμμο δὲ συνήθιζα, πού παραίτησα καὶ τὴν μπόξα—τὴν ἀγγλικὴ μαζί με τὴ γαλλικὴ. Λοιπὸν πῶς νὰ τὰ βολέψω τὰ πρᾶματα καὶ τί νὰ τοὺς πῶ, ἀφοῦ δὲν ἔχει κ' εἶμουνε μέλος; Πῶς νὰ φανῶ ἄξιος, μιὰ καὶ μοῦ στέλνανε δίπλωμα; Πῶς νὰ τοὺς ἐφαριστήσω; Γιὰ κουτροβάλλες, τὰ γεράματα δὲν τίς θέλανε; βρισκόμαστε καὶ μακριὰ. Εἶπα με τὸ νοῦ μου: «Μέ-

της Ρούμελης, εκεί στα πανώρια περιβόλια τῶν Κορφῶν πού κρέμονται οἱ καρποί τους χρυσόφλουδοι ἀπ' τοὺς κλάδους, πέρα στὸ ρέμα, κάτου στὰ Σοπόλια, ἐκεῖ πού δροσερώτερη καὶ τρυφερώτερη ἀπὸ τὰ κλωνάρια τῶν περιβολιῶν κάθεται ἡ ἀγνή κόρη.

Ἀπὸ Φραγκιᾶς φυλλάδες φάβλες μαθημένη
δὲν ξέρει τὰ φιλιὰ τῆς νάλαφροσκορπᾶ
δὲν ξέρει ὅποιον στὴ στράτα βρῖσκει νὰ γλυκαίνει
χωρὶς ψυχὴ ποτέ τῆς νάγαπᾶ.

Καὶ ἡ ἀγάπη τῆς γυναίκας στὸν Πάλλη δὲν ξεφεύγει ἀπὸ τὸ χαρακτηριστικὸ γνώρισμα τοῦ τραγουδιοῦ του· κάποια ἀντιπάθεια πρὸς τὸ κυνήγημα τοῦ γενικοῦ, κάτι τι ὅπως διόλου ξένο ἀπὸ τὸ φιλοσοφικὸ λυρισμὸ πάντα τὸ περιωρισμένο, τὸ θετικὸ, τὸ χεροπιαστὸ, τὸ καθαρὸ. Καὶ μέσα στὸ ἐρωτικὸ του μεθύσι δείχνεται ἡ ἀρθανίτικη φλέβα του· κάτι πού τὸν κάνει γιὰ τὸ ἐγκώμιο, ἄξαφνα, τῆς Σοπολιώτισσας, νὰ δώσῃ κ' ἓνα μάθημα τῆς ξενομανίας, ψέλλοντας τῆς Φραγκιάς τὸν ἀναβαλλόμενο. Δὲ λησμονῶ πὼς ὁ ποιητὴς δὲν παίζει μονάχα ταμπουρά, μὰ πὼς κρατᾶ καὶ κόπανο, κινημένος ἀπὸ τὸ σατυρικὸ θυμὸ· μὰ τοῦτο δὲ μ' ἐμποδίζει νὰ στοχάζομαι πὼς μποροῦνε νὰ βρεθοῦνε καὶ στὰ Σεπόλια ἀκόμα Δαλιδῆς ὅμοια ἐπικίνυντες ὡς τὶς δασκαλεμένες ἀπὸ τίς «φάβλες φυλλάδες τῆς Φραγκιάς», καὶ χωρὶς νάχουμε πάρει μυρουδιά ἀπὸ τὰ φραγκικά.

Προτιμῶ τὰ τραγούδια πού εἶναι μονάχα τραγούδια, ὅλη τὴ δύναμή τους τὴν παίρνουν ἀβίαστα ἀπὸ τὰ μέσα πού φυσικὰ μποροῦνε νὰ διαθέσουν, καὶ δὲ μᾶς θυμίζουν τὴν (ὄχι κακὴ κι αὐτὴ στὶς ὥρες τῆς) ρητορικὴ τοῦ Πηράρχου. Καὶ τέτοια τραγούδια τὸ εὐτύχημα εἶναι πὼς δὲ λείπουν ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ Πάλλη. Ἡ πατριωτικὴ ἰδέα τοῦ ἐμπνέει στίχους πολὺ διαφορετικούς ἀπὸ τοὺς στίχους τῶν πρώτων μας καὶ τῶν πιὸ περίφημων τραγουδιστῶν τοῦ πατριωτισμοῦ, σύμφωνος πάντα μὲ τὴν ἀσάλευτη ποιητικὴ του, ὅμως ἀπὸ τοὺς πρωτοτυπώτερος τοῦ βιβλίου. Τοὺς πολὺ λιγοστούς, μὰ εὐτυχημένους καὶ ἀξιοθάμαστους στίχους τούτους τοὺς χρωστάμε στὴν ἰδέα τῆς ἠρωϊκῆς πατρίδας, στὸ μάγεμα πάντα τοῦ περασμένου. Ὅσο κι ἂν εὐγλωττα πολεμᾷ τὸ ἰδανικὸ τοῦτο στὰ ὄρητικὰ καὶ πού βάζουνε καινούριο αἷμα στὴν κριτικὴ μας ἀρθρα του, νέος προφήτης τῆς κοινωνικῆς ἰδέας, ὁ Πέτρος Βασιλικός, νομίζω πὼς δὲν ἔχει σὲ τοῦτο δίκιο. Ὅχι βέβαια ὁ μονακρῖθος, ἀλλὰ προορισμὸς τοῦ ποιητῆ

ἀπὸ τοὺς σημαντικώτατους εἶναι νὰ καθιερώνη καὶ ποια περασμένα, νὰ τὰ σφραγίσῃ τελειωτικὰ, νὰ λήθῃ τελευταῖος ἐκεῖνος τὸ λόγο του γιὰ κείνα, καὶ πατώντας καὶ σ' ἐκείνα ἀπάνου νὰ ἀνοίγῃ τοὺς δρόμους γιὰ τὰ μελλόμενα. Ἄν ἀρνηθοῦμε τοῦτο, ἀρνούμαστε τὴν Ἱστορίαν.

Διαβάστε τὸ ἐπιγραμματικὸ Σούλι, διαβάστε τὸ Κλεφτοτράγουδον πού ξεσπᾷ, νέττα σκέττα, ὁ πόνος τοῦ ποιητῆ γιὰ τὰ παρατηρήματα ἠρωϊκὰ πατροπαράδοτα, καὶ σταματήστε στοὺς δώδεκα στίχους πού ἐπιγράφονται *Κανάρης*. Θυμηθῆτε τὸ μεγαλοπρεπὲς στατὸ τέλος τῆς ἐφθῆς τοῦ Κάλβου στὰ *Ψαρά*: «Καὶ ἄκουεν ὁ κόσμος—Κανάρης! καὶ τὰ πέλαγα—τῆς γῆς ἐβόουν Κανάρης!—Καὶ τῶν αἰώνων τὰ ὄργανα—ἴσως θέλει ἀντηχήσουν—πάντα Κανάρης!» Ὅ,τι μὲ τὴ λαμπρότητα τῆς σοφῆς κλασικολυρικῆς του γλώσσας ὁ πιναρόσταμος ποιητὴς μᾶς κάνει νὰ αἰστανθοῦμε, κατὶ ἀνάλογο μᾶς φέρνει νὰ νοιώσουμε στὴν καρδιά μας ὁ δημοτικότεχος τραγουδιστὴς μὲ τὸν ἀπλούστατο, καὶ χωρὶς λόγια, τόνο—, ὡς κάποια μὲ λιτότατες μολυβιῆς σκίτσα κάποιωνε μεγάλων ζωγράφων,—τῆς ἐπικολαϊκῆς του τέχνης:

Ὅλη ἡ βουλή τῶν προσῶπων στὸ μῶλο συναγμένη
εἶπα πὼς ἔξω στὴ στεριά τοὺς Τούρκους θὰ προσμένει.
Τότε ἔβγαλε τὸ φέσι
καὶ νὰ μιλῆσω θάρρεψα προβάλλοντας στὴ μέση
«Τίποτα, ἀρχόντοι, δὲ φελλᾶ, μονάχα τὸ καράβι».
Σὰ μ' ἄκουσε ἓνα ἀπ' τὰ τρανὰ καλπάρια μας, ἀνάβει
καὶ τὸ φαρμάκι χύνει
«Πιὸς εἰν' αὐτός, καὶ πὼς τὸν λέν, πού συμβουλὲς μᾶς
[δίνει;]

Νὰ τὰ Ψαρά πὼς χάθησαν. Κ' ἐγὼ φωτιά στὸ χέρι
πῆρα, καὶ πέρα τράβηξα κατὰ τῆς Χιὸς τὰ μέρη,
κ' εἶπα ἀπὸ κεῖ—δὲ βάσταξα—μὲ χεῖλια πικραμένα
«Νά! πὼς μὲ λέν ἐμένα!»

Τὸ τραγούδι τοῦτο δὲν ἔχει τίποτε ἀπὸ τὸν ὑψηλὸ λυρισμὸ Κάλβου καὶ Σολωμῶν, μὰ μήτε καὶ πού ξαναδίνει τὸ ὕφος τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ, καθὼς τὸ βλέπουμε στοὺς Κρυστάλληδες καὶ στοὺς Χρηστοδασίληδες. Εἶναι κάτι ἄλλο, ὅμοια λαϊκὸ, μὰ μὲ πιὸ λεπτὴ βελονιά ραμμένο, καὶ φερμένο στὸ τέλος του τεχνικώτερα. Καὶ μέσα του βρίσκονται κάποια σπουδαιότατα σημάδια, ὡς ἀντάμα κι ἀπὸ τὴν Ἱστορίαν, γενικὰ, κι ἀπὸ τὴν Ἱστορίαν μας, ξεχωριστότερα, παρμένα. Ἡ ταπεινοσύνη, ἡ προφητικὴ σκέψη, τὸ ἀδάμαστο πείσμα τοῦ ἐνός, τοῦ

ἠρώα· ἡ τύφλα τῶν πολλῶν, ἡ ψωροπε ρηφάνεια τοῦ κοτζάμπαση. Τὸ καράβι, τὸ μυστικὸ τῆς ἐθνικῆς ἐνέργειας καὶ τῆς νίκης. Καὶ θὰ εἶταν ὁ Κανάρης, ἀσύγκριτος, ἀνίσως δὲν τοῦ πήγαινε παραπάνου φθασμένο, μὲ τὰ ἴδια μέσα, σὲ πιὸ μεγάλα ἀποτελέσματα, ὁ Μεσολογγίτης:

Εἶχα τουφέκι ἀλάθεντο, περήφανο ὡς ἄνι,
πὸν μῆνες δὲν παραίτησε τ' ἀσάρκωτό μου χέρι,
κι' ὄσες οἱ τρίχες μου ἔφαγε τόσων ὀχτῶν τὸ μάτι,
φτάν' ἢ Ἀραπιά, τὸ πέταξα κι' ἀδράζω τὸ μαχαῖρι.

Εἶταν μαχαῖρι γονικό, σὰ σκύλος μπιστευμένο,
κι' εἶχε ἀπ' τὰ χρόνια τὰ παλιὰ, τὰ κλέφτικα, συνήθια
νὰ κυνηγᾷ τις ἄπιστες καρδιὲς σὰ λυσσασμένο·
εἶδα πολλοὶ εἶταν, τὸ μπηξα στῆς Δέσπως μου τὰ στήθια.

Στῆς Δέσπως πὸν μοῦ πείνασε, πὸν δίρασε μαζί μου,
πὸν λάμπανε ἀπ' τὰ κάλλη τῆς τὰ κορφοβούνια, οἱ

[λόγγοι...]

Μὰ τί; τὴ Δέσπω θὰ θρηναίει καὶ τάρματα ἢ ψυχῆ μου;
Ἀν κλαίω γιὰ κείνα, χάθηκε ὡς λέω τὸ Μισολόγγι.

Ἐνα τραγούδακι καὶ μέσα του ἀλάκαιρη μιὰ τραγωδία· καὶ μέσα στὴν τραγωδίαν ὁ ὕμνος τῆς περιφνημῆς πόλης, συμπυκνωμένος ἔξαφνα στὸν τελευταῖο στίχο, καθὼς ποτὲ ἀκόμα ὡς τὴν ὥρα δὲν ὑμνήθηκε τὸ Μισολόγγι, μαζί τῶν πολεμιστῶν του ἡ τραγικὴ μανία, καὶ ἡ ξεχωριστὴ δόξα τῆς μάντρας ἐκείνης, τόσο λιγόλογα, κ' ἔτσι ἄξια, ἀπὸ κείνα μας.

Καὶ τὸνειρο, στὸ τραγούδι τοῦ Πάλλη, ἔχει κάτι ξεκαθαρισμένο. Κοιτάχτε τὸ ποίημα πού ἐπιγράφεται *Ὀνειρο*. Μὲ ὅλη τὴν ὄνειρῶδικη ἀχνάδα του τὸ φάντασμα δὲν ἔχει τίποτα τὸ μυστηρικόν. Νοιώθεις πὼς ὁ πόνος τοῦ χαμένου ἀδερφοῦ—μιὰ θετικὴ τῆς μοίρας ὄλων συφορά, —τάρραξε τὴν ὑπνοφαντασίαν τοῦ ποιητῆ. Τὸ φίλτρο τοῦ σπιτιοῦ, ὁ πόνος τοῦ δικοῦ, τῆς φανελαῖας ἡ ἀγάπη—πράματα κοινὰ καὶ κάπως ἀμελημένα καταφρονετικὰ ἀπὸ μιὰ τάξην αἰθεροφάνταστων,—γλυκομουρμουρίζουνε καὶ σιγοκλαῖνε, μετρημένα καὶ φροντισμένα, στὸ ἀφιερωματικὸ *Τραγούδακι*, στὸ *Μοιρολόγι*, στὸν ἀβρὰ ψυχολογημένο σπιτικώτατο *Χωρισμὸ* κι ἀπάνου ἀπ' ὅλα στὸ *Μοῖρωμα*, ἀριστουργηματάκι τοῦ εἶδους:

Κόπιασε, μοῖρα μας καλή,
τὸ γιό μας νὰ μοιρώσεις,
στὸ χαϊδεμένο μας πουλί
κάθε ἀγαθὸ νὰ δώσεις.

λος ἐπίτιμο μὲ προκηρύξαν· γλωσσικὸ ζήτημα γυρέβουνε!» Καὶ νὰ σου ἀμέσως ἓνα γράμμα γλωσσικόν. Μὰ δὲ μοῦ κόστισε νὰ τοὺς τὸ γράψω. Τὴν Κρήτη—πολλές, ἄπειρες φορές θὰ ξέρετε πὼς τὸ φώναξα, τὸδεῖξα μάλιστα σὲ μιὰ σημαντικὴ περίσταση—τὴν Κρήτη μὲ τὴν καρδιά μου τὴ λατρεύω. Μὴν ἀπορῆτε. Χατζηδάκηδες ὅλοι δὲν εἶναι στὴν Κρήτη. Ἐναν εἶδα μονάχα—καὶ ζῆ στὴν Ἀθήνα. Τὸ μεγάλο τὸ Νησί μοῦ δίνει κ' ἐλπίδες μεγάλες. Φρέσκοι, φρέσκοι, πραχτικοί, καὶ μὲ θέληση, ἀφοτοῖ μιὰ μέρα θὰ τὴν ἀσπαστοῦνε ὀλόψυχα τὴν Ἰδέαν, πού καὶ στὸ δέκατο ἔβδομο τὸν αἰῶνα τὴν ὑψώσανε ἀφοτοῖ, γράφοντας πρώτοι στίχους ἀλάθεπτους στὴν ἐθνικὴ τὴ γλώσσα. Τὸ γνωρίζουνε τί σημαίνει λεφτεριά, τί ἀγῶνες χρειαστήκανε γιὰ νὰ τὴν ἀποχτήσουνε, τί βάζατο πού εἶναι ἡ σκλαβιά. Θὰ μᾶς γλυτώσουνε κι ἀπὸ τῆς καθαρέουσας τὰ χέρια—τὰ μάθρα, τὰ πισσόμαθρα, μὲ τὸ μελάνι πού τοὺς στάζει κι ἀπὸ τὰ νύχια.

Στὴν Ἀθήνα ὡστόσο, ἴσια ἴσια τὴν ἴδια τὴν ἐποχὴ ὅπου τοὺς μιλοῦσα ἐκεῖ κάτω γιὰ λεφτεριά, γιὰ γλώσσα—καὶ γιὰ γυμναστικὴ, μὴν τὸ ξεχνῶμε—στὴν Ἀθήνα οἱ Ἀθηναῖοι, κάποιοι Ἀθηναῖοι δὲ μοιάζει νὰ καταλαβαίνουνε ὅπως πρέπει τὴ λεφτε-

ριά, ὅπως τὴν καταλαβαίνουνε τουλάχιστο στὴν Ἑβρώπη. Κάτι τέτοιο σημειῶνω στὸ *Ῥώτημά* μου τὸ μικρό. Ἐχω τὴν ἀλλόκοτη πεποίθησιν στὰ σπλάχνα μου ριζωμένη πὼς τὸ καλὸ, τὸ δίκιο, τὸ σωστὸ, φτάνει νὰ τὰ πῆς, ὡς εἶναι καὶ μὲ λίγα λόγια, πάντα θὰ σ' ἀκούσουνε οἱ ἄλλοι. Μὰ τὰ λόγια δὲν ἔλλοδα εἶναι κί μνησκουνε λόγια. Δηλαδή τὴν τοὺς δίνουνε ἄλλη σημασία. Δὲν τὸ στοχάζονται πὼς ἓνας λόγος μπορεῖ νάχῃ μέσα του νόημα, μπορεῖ νὰ κρύφτῃ καὶ κάποιο ἠθικὸ μάθημα. Μοῦ εἶχανε πει πὼς ὁ κ. Τσοῦντας—κ' εἴμουνε θαρρῶ καλὰ πληροφορημένος—σ' ἓνα βιβλιαράκι γιὰ τὸν περίφημο *Σύλλογον* πρὸς διάδοσιν, ἀναγκάστηκε νὰλλάξῃ μερικὸς τύπους, ἐπειδὴ καὶ δὲ συμφωνοῦσαν ὑποθετῶ μὲ τὸ σύστημα τοῦ Σύλλογου, πού ἡ γλώσσα του πρέπει νάβῃ ἀπέχουσα ἐπίσης καὶ τῆς ἀρχαϊζούσης καὶ τῆς λεγομένης δημῶδους (1)». Κατόπι ἄκουσα τόντις πὼς πολὺ συχνὰ—*συχνάκι!*—ὁ ἀξιότιμος κ. Δ. Βικέλας λέει στὸν ἓνανε καὶ λέει στὸν ἄλλον, ὡς εἶναι καὶ μεγάλο πρόσωπο, νὰ διορθώσῃ, νὰ βγάλῃ τὸ τάδε ἢ τὸ τάδε, πού ὁ κ. Βικέλας δὲν τὸ ἐγκρίνει. Κατόπι ἄκουσα πὼς ὁ κ. Βικέλας δὲν εἶναι διόλου ὁ μόνος πού τὰ κάνει ἀφτά. Κατό-

1) Κ. Ῥ. κ. Μ., Β', σ. 253 κὶ ἀκόλ.

πι ἄκουσα πὼς κι ὁ κ. Μιχαηλίδης (Κ.), στὰ *Παναθήναια*, σθῆνει, καθαρίζει καὶ παστρέθει, ὅταν ἔγας τύπος δὲν τοῦ φτάνεται σύμφωνος μὲ τὴ γλώσσα ὅπως τὴ θέλει, ὅπως τὴ νομίζει γλώσσα, γιὰτί κι ὁ κ. Μιχαηλίδης (Κ.) πολεμᾷ νὰ κάμῃ μιὰ γλώσσα καινούρια, μιὰ γλώσσα πού καὶ δάφτη νάπέχῃ «ἐπίσης καὶ τῆς ἀρχαϊζούσης καὶ τῆς λεγομένης δημῶδους (2)», ἀπαράλλαχτα ὡς τὸν κ. Βικέλα, μὲ τὴ διαφορὰ πού ἡ γλώσσα του θὰ τὰ μετρά κάπως ἄλλιως τὰ διαστήματα καὶ πότε θάπέχῃ λιγώτερο, πότε περισσότερο θάπέχῃ ἀπὸ τὴν «ἀρχαϊζούσα» κι ἀπὸ τὴ «λεγομένης δημῶδους». Ἄν οἱ δύο κύριοι, ὁ κ. Μιχαηλίδης (Κ.) κι ὁ κ. Βικέλας (Δ.), κατασταλάξουνε ποτέ τοὺς σὲ καμιά γλώσσα πού νὰ τοὺς εἶναι *ομοίμορφη* καὶ στοὺς δύο, ἐγὼ δὲν τὸ ξετάζω καὶ δὲν τὸ ξέρω. Εἶρω μονάχα πὼς ὡςπου νὰ τὸ καταφέρουνε, κόβουνε καὶ ράβουνε ὁ καθένας μὲ δικὸ του ψαλίδι. Ἐχεῖ κι ὁ κ. Α. Βλάχος ἓνα δικό του, γιὰτί τᾶκουσα καὶ τοῦτο, πὼς ὁ κ. Α. Βλάχος γιὰ τίποτα δὲν τὸχει, σ' ἓνα χερσόγραφο πού τοῦ

2) Τὸ ἐπίσης θὰ ταίριαζε καλύτερις, ἂν τὸ λέγαμε μὲ τὸ ἀπὸ καὶ μὲ μιὰ αἰτιατικὴ ἀπὸ τὴν ἀρχαϊζούσαν κι ἀπὸ τὴ δημῶδη.

Κάλλη μὴν πῆς, τί μὲ πολλὰ
μᾶς ἦρθε στολισμένος.....
Γιὰ ἰδῆς τον πῶς χαμογελᾷ
ὄν κάμπος ἀνθισμένος!

Μὸν δῶσ' του στήθια σπλαχνικά,
καρδιά χαριτωμένη,
ποῦ ἐφκῆς ὁ γίος μας ν' ἀγοικᾷ
ἀπ' ὄθε κι ἂ διαβαίνει

Κι' ἄχ! δῶσ' τον, μοῖρα μας καλή,
ὄν ἔχουμε ἄσπρη κεφαλή
νὰ μᾶς γεροκομήσει.

Γιὰ τὰ *Παιδιάτικα* τραγούδια θυμοῦμαι πῶς μίλησα κάπου ἄλλοτε, ἐδῶ καὶ ἀρκετὰ χρόνια, ὄν πρωτοβγήκανε ἀπὸ τὸν Πάλλη, ὄπως διόλου ἔγνωστο μέσα στοὺς κύκλους μας. Μᾶς ἐνθουσίασαν τότε, ἀπελιπισμένους ἀπὸ τὴν ἀλυγισιὰ καὶ ἀπὸ τὴν πεζότητα, ὡς τὴν ὥρα ἐκεῖνη, τῶν ποιημάτων ποῦ γραφότανε γιὰ τὰ παιδιά. Εἴπαμε τότε: Νὰ στίχοι, ποῦ μένοντες παιδικοί, δὲν παύουν ἀπὸ τὸ νὰ εἶναι ποιητικοί. Μερικὰ ἀπὸ τὰ τραγουδάκια τούτα τὰ ξαναδιαβάζω τώρα καὶ μπορεῖ νὰ εἰπωθῆ πρὸς τιμὴ τοῦ ποιητῆ—μὲ κανῆνε σήμερα πιδ πολλὴ ἐντύπωση. Τὰ ξετάζω προσεχτικώτερα κι ἀντέχουνε στὸ ξετασμά τους καὶ μὲ χαμογελᾶνε μὲ τὸ χαμόγελο ποῦ τὴν εἶχα ξεχάσει τὴ χάρη του. Δὲν μπορῶ παρὰ ἀπλῶς μόνο νὰ ραδιάσω κάποιες ἐπιγραφές: Τὰ τέσσερ' ἀδέρφια, —ἴσως τὸ πιδ ὠραῖο— τὸ Μύλο, τὰ Τριζόνια, τὸ Γιὰ πῆς μου, τὸ Γιατρό, τὴν Καλὴ καρδιά, τὴν Κοπελούδα καὶ τὸ πουλάκι, τοῦ Γιάννη τὸ σουράβλι. Πρέπει τὸ παιδιὰ νὰ τὸ συγκινήσης, ποιητῆ, ὄχι νὰ τὸ συμβουλέψης· νὰ τὸ μεθύσης, ὄχι νὰ τὸ δασκαλέψης· μὲ εἰκόνες, μὲ μεταφορές, μὲ σύμβολα, μὲ ὄνειροφαντάσματα, μὲ τὰ χεροπιστά τῆς ζωῆς, μὲ μορφές καὶ μὲ ὁμορφιές νὰ τοῦ μιλήσης· προσφέροντάς του ὄλα τούτα, κάπως μικροκομμένα βέβαια, ὄσο νὰ τὰ φτάνη κι ὄσο νὰ τὰ πιάνη τὸ χεράκι του, μὰ πάντα μὲ τὴ φτερωτὴ ποίηση. Ἐγὼ μάλιστα πιστεύω πῶς γιὰ τὰ παιδιά τὰ πιδ καλὰ τραγούδια εἶν' ἐκεῖνα ποῦ δὲ γράφονται ξεπίτηδες γιὰ τὰ παιδιά. Ὁὰ τὰ βροῦμε, κορφολογώντας τῶ δικῶνε μας τοὺς στίχους, ἀπὸ τὸ Σολωμὸ ὡς τὸν Ἐρμωνα. Κι ἀκόμα τὰ καλῆτερα παιδιὰτικα τοῦ Πάλλη¹⁾ ὄτὰ βροῦμε μέσα στὴν Ἰλιάδα του.

Σ' ἕνα ἀπὸ τὰ τραγούδια τούτα ἡ μέλισσα, ἀ-

φοῦ χαρίζει στὸ παιδάκι τὸ μέλι τῆς, τοῦ χαρίζει καὶ τὸ φαρμάκι τῆς λέγοντας τῆς μάννας τοῦ παιδιοῦ:

Φαρμακερὸ κρατᾶω κεντρί
νὰ τὸ κεντρώω καὶ μιὰ στάλα,
στὸν κόσμον ἐδῶ νὰ μὴ θαρρῆ
κι ὄλα πῶς εἶναι μέλι γάλα.

Τοῦ ποιητῆ μας τὸ γευτήκαμε τὸ μέλι. Ὁ ποιητῆς μας παίξει κάποτε καὶ γελᾷ (Ζιάννα, Ταξίδι, Μπαρμπαθανάσης)· μὰ συχνότερα θυμώνει. Τὸ ξέρωμε ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα τὰ χρόνια πῶς τῶν ποιητῶν τὸ γένος εὐκολὰ ἐρεθίζεται. Καὶ τότε ἡ μέλισσα βάζει σ' ἐνέργεια τὸ κεντρί τῆς. Τὸ κεντρί τούτο (ὁ ποιητῆς θέλει νὰ λέμε κόπανος, μὰ σ' ἐμᾶς τὸ φέρνει ὁ λόγος ἔτσι) τὸ κεντρί τούτο δείχνεται γενικώτερα καὶ ἀπροσωπότερα σὲ στίχους ὄν τὴ Κηβισιά, ὄν τὴν Ἀντρομέδα, ὄν τὸ Γιούνη. Μὰ μέσα στὰ Ἐπιγράμματα ρίχεται προσώπων καὶ ὀνομάτων. Ἡ ὄψη τούτη τῆς σάτυρας τοῦ Πάλλη μὲ εἶναι ἡ πιδ λίγο συμπαθητικὴ. Προτιμῶ τὸ ἐπιγράμμα *Στοὺς Ρωμοὺς* ποῦ κλεῖ μέσα τοῦ ὄλους τοὺς θυμοὺς κι ὄλα τὰ λέει:

Σᾶς λέω, οἱ Βουργάροι θὰ μᾶς φᾶν,
καὶ τὰ στραβά²⁾ ὄς τ' ἀνοίξουμε,
γιατὶ εἶναι παλικάρια,
μὰ ψόφιοι ἐμεῖς δὲν ἔχουμε
παρὰ ἄφυχα νὰ δεῖξουμε
προγονικὰ κουφάρια.

Καὶ τὸ ἄλλο τὸ Σὲ τάφο κόρης, ἀνάγλυφο κρυσταλλωμένο ὄν ἀπὸ ὄλα τοῦ πόνου τὰ δάκρια:

Εἴσων τῶν σπλάχνων μου ἡ χαρὰ
ὄχτῶ καὶ δέκα χρόνια
μὰ μόνη μ' ἔθλιψες φορὰ,
ὄμως μὲ θλίψη αἰώνια.

Μὰ δὲν πρέπει νὰ ξεχνοῦμε πῶς ἡ Σάτιρα καὶ ἡ πιδ προσωπικὴ εἶναι μιὰ μεταμόρφωση τῆς Δικιοσύνης. Τῆς θείας παρθένας Τέχνης, πολλὲς φορές, τὸ παρουσιασμά, καὶ τὸ πιδ ἡμερο, εἶναι ὄτὰ νὰ προσβάλλη κάποιον ριζωμένο συνήθια κι ἀνάφτει θυμοὺς καὶ τουφέκια. Δὲν πρέπει νὰ ξεχνοῦμε πῶς ὁ Πάλλη, μόνο γιὰ τὴν ἀνάφραση τῆν Ἰλιάδα, δέχτηκε σαίτιες—δὲν ξετάζω τώρα τὴν ἐλαφράδα καὶ τὴν προστυχιά τους—ὄμοια σκληρῆς μ' ἐκεῖνες ποῦ ξαναγουρίζει κάποτε, ἐκδικητικῆς, μὰ κ' ἐκδικητῆς.

Τὴ μεταφραστικὴ του μαστοριά ὁ ποιητῆς τοῦ

«Ταμπούρα καὶ τοῦ Κόπανου» μᾶς τὴν ξετυλίγει ἀκέρια, καθὼς καὶ μέσα στίς χιλιάδες τῶν ὀμηρικῶν στίχων, στὸ τετράστιχο τὸ ἀφιερωματικὸ, τὸ ξαναφυτεμένο στὴ γλῶσσα μας ἀπὸ τὴν πρώτη σελίδα τῆς «Παράδοσης τῶν Αἰώνων» τοῦ Οὐγκῶ:

Ἄβρα, χαρὶ, ὄς σὲ πάρει
στὴ γῆς ποῦ λαχταρῶ,
φύλλο του στέλνει ὄχρῶ
βαθυξεροῖζωτο πουρνάρι.

τὸ πρωτότυπο λέει:

Livre, qu'un vent t'empourte
en France, où je suis né!
L'arbre deraciné
donne sa feuille morte (1).

Μὲ τὸ μικροσκοπικὸ τούτο τετράστιχάκι ξαναὐγεται ὄλοκληρος ὁ μηχανισμὸς μιᾶς μεταφραστικῆς τέχνης τετραπέρατης. Ἐδῶ τὸ εἰδικὸ, ὄρισμένο καὶ κάπως πεζολογικὸ France ξετυλίγεται δακρυοστάλαχτο καὶ γίνεται «ἡ γῆς ποῦ λαχταρῶ». Παρὰ κάτου, ἀντίθετα, τὸ γενικὸ καὶ μουσικὸ a r b r e γίνεται τὸ ὄρισμένο καὶ ζωγραφικὸ πουρνάρι. Ἄλλοῦ τὸ un vent ἀπαλαίνεται ἴσα μὲ μιὰν ἄβρα. Ἐκεῖ τὸ ἀπλὸ deraciné δείχνεται μὲ τὰ σύνθετά μας, ὄραιότερα, βαθυξεροῖζωτο. Τὸν τρόπο τούτο, ποῦ χωρὶς νὰ μένη στὸ κείμενο πιστός, ἐν τούτοις ξέρει νὰ ξαναδῆ τὸ κείμενο πιδ πιστὰ ἀπὸ καθε ἄτομο καὶ ὄτὰ μηχανικὸ παρακολούθημα τοῦ πρωτότυπου, ὄτὰ ξαναβροῦμε πλατύτερα ἄλλη φορὰ, ὄτὰ θέλη ὁ Θεός, ἐξετάζοντας τὸ μέγα ἔργο, τὴν Ἰλιάδα.

Σταμάτησα καὶ ξανασταμάτησα σὲ ἄλλους τέσσερες στίχους, μεταφρασμένους, τοῦ περιφήμου Burns.

Ἄλλοι νὰ φᾶνε θέν, ἀμὲ ψωμί δὲν ἔχουν, κι ἄλλο ὄσο κι ἂ θῆς ἔχουν ψωμί, μὰ δὲ μποροῦν νὰ φᾶνε.
Ἐμεῖς, νὰ καὶ ψωμάκι ἐδῶ, νὰ κι ὄρεξη μεγάλη³⁾
ἔτσι, σταβρὸ ὄλοι κι' ὁ Θεὸς τρισδοξαμένος νᾶναι.

Τῆς ποίησης τῶν ἀπλῶν καὶ ταπεινῶν, τῶ συφοριασμένων, τῶν ἀπόκληρων τοῦ κόσμου, τῆς φτώχειας, τῆς ζητιανιάς, τῆς βαγαμποντιάς ἀκόμα, —

1) Σύγκρινε τὴν ἀνάφραση τοῦ ἴδιου τοῦ τετράστιχου ἀπὸ τὸ μεγάλο μας ποιητῆ Βαλαωρίτη, δεκτικῆς τῆς νεανικῆς τοῦ ἡλικίας, γιὰ νὰ δῆς τὴν ὄμορφιὰ τοῦ τετράστιχου τοῦ Πάλλη. (Βιβλιοθήκη Μάρασλῆ· Α. Βαλαωρίτου. Βίος καὶ ἔργα. Τόμος Β'. σ 278).

φέρνουνε γιὰ τὸ Βασιλικὸ τὸ θέατρο, προτοῦ νὰ παιχτῆ· νὰ τὸ συγυρῆ κατὰ πῶς τὰ βλέπει ὁ ἴδιος τὰ γλωσσικά του.

Κι ὄμως ὁ κ. Ἀ. Βλάχος, ὁ κ. Μιχαηλίδης (Κ.), κι ὁ κ. Βικέλας εἶναι ὄλοι τους γυρισμένοι στὴν Ἐβρώπη, πρώτης ἀράδας, πρώτης ἀνατροπῆς ἀθρόωποι. Μὰ τὴν Ἐβρώπη τὴν εἶδανε, δὲν τὴν καταλάβαινε. Καὶ ὄν ἦρθανε πίσω στὴν πατρίδα, τοὺς ἀνατολικοὺς τοὺς τρόπους ξαναρχίσανε. ἴσως καὶ νᾶχουνε δικίον· ἴσως ὁ Ῥωμιὸς νὰ τὸ θέλη, νὰ τὸ σέβεται κι ὄλας τὸ ζόρι ποῦ τοῦ γίνεται. ἴσως ἔτσι νὰ συνήθισε ὁ δύστυχος ἀπὸ τοὺς μᾶθρους τοὺς αἰῶνες ποῦ μᾶς ἔφερε τὸ 1453· ἴσως τὸ σέβας τοῦ ἄλλο νὰ μὴν εἶναι παρὰ τάπομεινάρι τοῦ μακρινοῦ τοῦ φόβου. Ὅπως κι ἂν τὸ ψυχολογήσης, ἐμεῖς πιάσαμε ἀντίθετο σύστημα. Κοιτάζτε τὸ *Νουμά*· εἶδῶνε εἶδῶνε τύπους βλέπετε μέσα, βλέπετε καὶ ντοπιολαλιές. Γιατὶ; Γιατὶ φαλιδὶ δὲ βαστοῦμε. Γιατὶ κανέναν ἐμεῖς δὲ βιάζομε. Τοὺς καταχοῦμε, ἄλλο τίποτα· τοὺς τὰ ξεδικλῶνομε φαρδιά πλατιά τὰ καθέκαστα, νὰ τοὺς καταπέσομε πρώτα, ἔπειτα νᾶλλάξουνε. Εἶδα κάμποσα χερῶγραφα ποῦ μὲ στείλανε στοὺς διάφορους διαγωνισμοὺς γιὰ τὴ γλῶσσα· τὰ περιθώρια γεμάτα παρατήρησεις καὶ γραμματικῆς

ἴσως τὸν κανόνα τὸ δικό μας, τὸν εἴπαμε λεφτεριά.

Μὰ τί εἶναι Βλάχος, τί εἶναι Μιχαηλίδης, τί εἶναι καὶ Βικέλας μπροστὰ στὸν εἰσαγγελέα ἐκείνονε ποῦ τόλμησε νὰ μὴν ἀφήσῃ ἕναν τίμιον δικαστῆ, νὰ βγάλῃ τὴν ἀπόφασή του σὲ μιὰ γλῶσσα ποῦ νὰ τὴν καταλαβαίνουνε τουλάχιστο οἱ δικασμένοι; Καὶ πῶς, καὶ μὲ τί μέσα δὲν ἄφησε τὸν κ. Στελλάκη νὰ ἔξακολουθήσῃ; Μὲ τὴ βία, μὲ τὴς φοβέρες, μὲ τὸ κνούτι τοῦ χαχόλου, δηλαδὴ τοῦ δυνατώτερου. Ὁὰ τὸν ἔπαθε, ἂν ἔξακολουθοῦσε. Εἶδαμε τότες καὶ κάτι πολὺ κωμικὸ. Ἡ καθαρῆβουσα ἡ γελοία ἔλεγε πῶς εἶναι γελοία ἡ δημοτικὴ κι ἀπὸ τέτοιο λόγο δὲν ταιριάζει γιὰ δικαστήρια! Γιὰ δικαστήρια ταιριάζει τὸ σκοτάδι, τὸ χάος κ' ἡ ἀναρχία ἢ ὄτὰ θέλεις ἡ γλῶσσα τοῦ κ. εἰσαγγελέα. Τὸ στολίδι τοῦ τόμου ποῦ βγαίνει σήμερ εἶναι ἡ ἀπόφασή τοῦ Στελλάκη, ὄπως τὴ δημοσιέβω, καὶ γιὰ νὰ μὴ χαθῆ

καὶ γιὰ τὸ μὲ φάνηκε πῶς μὲ μιὰ δυὸ παρατηρησοῦλες, καθὼς ὄτὰ δῆτε, μὲ λίγη γραμματικὴ καὶ λίγη ἀντίληψη τῆς ἱστορίας, κατορθῶνομε πολὺ ἔφκολα νὰ καθιερώσομε μιὰ γλῶσσα ἰδιαίτερη, πάντα ὄμως δημοτικὴ, τῆς νομικῆς. Γιὰ τούτο, στὴν Ἀπόφασή τοῦ Στελλάκη πρόστεσα καὶ κάτι παρασημειώματα δικὰ μου.

Μὲ παρηγοροῦσανε καὶ πάλε οἱ φίλιες ποῦ ὄσες ἔλεγα πιδ ἀπάνω καὶ ποῦ ὄσο πηγαίναμε, τίς πιάναμε πότε ἀπὸ δῶ, πότε ἀπὸ κεῖ, σὲ κανένα μέρος τῆς Ἑλλάδας. Δὲ μοιάζουνε ὄλοι ἀναμεταξὺ τους οἱ ἀθρόωποι· δὲ μοιάζουνε κι ὄλοι ἀναμεταξὺ τους οἱ φίλοι. Ἐτσι τὸ φέρνει κάποτες καὶ τὸ κλίμα. Στὴ Σάμο, λόγου χάρη, ἔχουμε σήμερα φίλους πολλοὺς, μὰ κι ἀπὸ τὰ 1901 εἶχαμε, ἀφοῦ στὴ Σάμο πρωτοβγήκε, τίς εἴκοσι ἔξη τοῦ Μαγιοῦ, 1902, μιὰ φημερίδα γραμμῆνη στὴ δημοτικὴ, τὸ Φῶς, ποῦ τῶ γαζέ ὁ Γ. Καρατζᾶς. Φίλοι πιστοί, δραστήριοι φίλοι, ὄν τὸν Ζήσιμο Σίδερη, τὸ Φαίδα, τὸ Σοφοῦλη, καὶ τόσους τόσους ἄλλους, ποῦ δοθήκανε ψυχὴ καὶ σάρκα στὴ λατρεία τῆς ἐθνικῆς Ἰδέας, ὄστε πιθανὸ νὰ τὸ δοῦμε μιὰ μέρα καὶ τούτο, πῶς ἕνα νησί ἑλληνικὸ ἔκαμε μιὰν ἀρχὴ καὶ παραδέχτηκε πέρα γιὰ πέρα τὴν κοινὴ μας τὴ γλῶσσα. Βέβαια πῶς ἔχου-

ποίηση που τότε ύψώνει τὰ μάτια πρᾶς σὲ ὑπομονετικά δοξολογήματα, τότε σκύβει τὸ κεφάλι καὶ σιγοκαταριέται τὴ μοῖρα, τότε τρίβει τὰ δόντια καὶ βλαστημᾷ ξαδιάντροπα—στὴ γλῶσσα μας ὡς τώρα δὲ βλέπω νὰ ποχτήσαμε δείγματα, τοῦλάχιστο ἄξια νὰ τὰ προσέξῃ κανεὶς (1)· ὁ Burns εἶν' ἀπὸ τοὺς πιὸ ξακουσμένους δάσκαλους τοῦ σημαντικώτατου κύκλου τούτου μέσα στὸν κόσμον τῆς Μούσας. Οἱ τέσσερες ἐκεῖνοι στίχοι θὰ μπορούσαν νὰ μᾶς χρησιμεύουν γὰρ ὡς δὴλοὶ σὲ δούλεμα μιᾶς ἀρμονίας πού χρειάζεται. Ἀπὸ τὸ ὄργανο «τῆς τέχνης τῶν τεχνῶν», καθὼς τὴ λέει κάποιον τὴν ποίησιν ὁ Σαιντ-μπέβ, ὅσο κι ἂν τὸ παίζουμε δέξια χέρια, λείπουν ἀκόμα οὐσιαστικὲς χορδές. Ἀνίσως δὲν ἔχω λάθος, ὁ Πάλλης θυμίζει, μὲ κάποια σημάδια του, τὸ Σκωττο τραγουδιστὴ. Σὰν ἐκεῖνος, κι ὁ δικός μας μὲ τέσσερα, ξεχωριστότερα, χαρίσματα μᾶς δείχνεται· μὲ τὸ πάθος, μὲ τὴ φυσικότητα, μὲ τὴν ἀγάπη τοῦ λεγόμενου μικροῦ κόσμου, καὶ μὲ τὸ γερὸ κάπου κάπου κοπάνισμα τοῦ ἐπίσημου.

Ὁ Πάλλης εἶναι, καθὼς τὸ νοιώθουν ὅσοι ξέρουν ἀπὸ στίχο, καὶ μᾶστορας τοῦ στίχου ἀπὸ τοὺς δυνατώτερους. Μπορεῖ καμιά φορὰ ἕνας καλὸς ποιητὴς νὰ μὴν εἶναι προσεχτικὸς πάντα στιχογράφος. Μὰ μοῦ φαίνεται πὼς ποτέ ὁ γερὸς δουλευτὴς τοῦ στίχου, σὲ ὅλη του τὴν ἐντέλεια, τοῦ γιομάτου κι ὄχι τοῦ παραγομισμένου, δὲ μπορεῖ νὰ εἶναι μισὸς ποιητῆς. Ὁ καλὸς ὁ στίχος εἶναι κι αὐτὸς ἐν' ἀπὸ τὰ στοιχεῖα τῆς καλῆς ποίησης. Γιατὶ ποίηση θὰ πῆ ἐνέργεια καὶ ἐμπνευση θὰ πῆ δουλειά. Ἄλλο τεχνίτης κι ἄλλο ὑποβάτης. Κατὰ ἐνενήντα ἐνὶ τῆς ἐκατὸ ὁ στίχος τοῦ Πάλλη βγαίνει καλοκομμένος καὶ ἠχολογᾷ καμπανιστὸς. Ξέρει ἀπ' ὅλα τὰ κοψίματα τοῦ μέτρου, καὶ δὲν τοῦ ξεφεύγει καμιά του λεπτομέρεια. Τὴ βίμα τὴν τιμᾷ, μὰ δὲν τὴν ὑπερτιμᾷ· τὴ γνοιάζεται τόσο ὅσο εἶναι χρεία στὸ στίχο μας πού ἔχει ἄλλες πηγές καλορρυθμίας σπουδαιότερες. Διαβάστε τὴν Ἀφροδίτη καὶ τὴν Κατάλανα. Μὲ τί ἀργὴ ἐπισημότητα ξετυλίγεται σφιχτόδετος καὶ χρυσόδετος ὁ ρυθμὸς τους! Καὶ σταματᾷτε στὸ ριμάρισμα τοῦ δεύτερου καὶ τοῦ τέταρτου, τοῦ πρώτου καὶ τοῦ δεύτερου στίχου ἀπὸ τῆς δυὸ ὁμορφοχτύπητες στροφές τούτες, πού μονάχα ὅσοι ξέρουν ἀπὸ μετρικὰ καταλαβαίνουν τὸ φροντισμένον μαστόρεμά τους:

1) Κοίτα κάποια ποιήματα τοῦ Μαρκοῦ.

με κι ἄλλοῦ—πού δὲν ἔχουμε;—ἀξιόλογους φίλους κι ἐνεργητικούς. Εἶναι ὅμως καὶ μερικοὶ, πὼς νὰ ποῦμε; πιὸ ἥσυχαι, πιὸ γλυκοί, γλυκοὶ σὰν τὸ γλυκὸ τὸ νερό. Ἐρχονται μαζὶ μᾶς· πάνε καὶ μὲ τοὺς λεγόμενους. Ζυγώνουνε σιμὰ σου, κάθονται, τὰ λόγια τους ζαχαρένια, τὰ χάρδια τους μέλι. Μὰ φοβούνται μᾶς καὶ τοὺς δὴ ὁ τάδε, πού ἴσως νῆσαι καθηγητῆς στὸ Πανεπιστήμιον ἢ πρόσωπο σιὴν Ἀθήνα σημαντικὸ. Βγαίνουνε περίπατο πλάγι σου κι ὅτι δοῦνε τὸ δάσκαλο, ἀγάλια γάλια, δίχως νὰ φαίνεται, ἀθόρυβα, ἐβγενικά, φιλικὰ, σὲ ξαπολνοῦνε. Δὲς καὶ δειλιάζουνε, ὅταν ἐσὺ τοὺς προστατέβεις, ὅταν τοὺς πλέξῃς καὶ κανένα στεφανάκι, ἐπειδὴ πολλοὶ τὰξίζουνε γιὰ ἕνα τους σύγγραμμα ἢ γιὰ μιά τους μελέτη, ἃς εἶναι καὶ στὴν καθρέβουσα—ἐμεῖς δὲν κοιτάζουμε, ἄμα τὸ ζήτημα γιὰ ἔργο ἐπιστημονικόν. Τοῦ λόγου τους προτιμοῦνε νὰκούσουνε τὸν ἔπαινό σου, στὸ πλεθρὸ κανενὸς δασκάλου, μὲ τὰ μάτια τους γυρισμένα πρὸς ἐσένα, μὲ τὰ μάτια τους τὰφωσιωμένα, γιὰ νὰ μοιάξῃ συνάμα πὼς ὁ δάσκαλος τοὺς προστατέβει—ἐνῶ τοὺς προστατέβεις ἐσὺ—μὰ πὼς σοῦ ἔχουνε καὶ σένα χάρη μεγάλη.

Δὲ θέλω νὰ θαρρῆψῃ κανένας πὼς ἔχω στὸ νοῦ μου ὠρισμένον πρόσωπο καὶ τὰ λέω. Εἶναι κάτι γε-

Ἄθωρο οἱ σάρκες τῆς ἀγρὸ σκορπᾶνε,
καὶ τρανιχτὸ μὲ βῆμα ἐνῶ πατᾷ,
τὰ πλέρια στήθια μὲ ρυθμὸ πηδᾶνε
ἀκόροστα.

Μὰ ὦ τῆς ἀγάπης θείσοσα δευῆ
π' ὄλος σὲ τρέμει ὁ κόσμος καὶ φοβάται,
μὴ τὴν καλὴ μου ἀγγίξεις, κι ἀπονη
ἐνῶ ἀγρυπνῶ ἃς κοιμᾶται.

Οἱ δεκαπεντασύλλαβοι τοῦ «Ἑλβετικοῦ Μύθου» καὶ κι ἀκόμα πιὸ πολὺ τὸ τέλος του μὲ τὸ φανταστικὸ ξυλοκόπο

Κόπ! κοπ!...Ξερό μου, κόβε χέρι!
Φς!.. φς!...Στὰ φύλλα βόγγα, ἀγέρι! κιλ.

εἶναι σὰν κατορθώματα στιχοδρόμου πρώτης. Ὅμως τὸ κομμάτι πού δίνει πολὺ πιὸ ἀκέρια ἰδέα τῆς γυμνασμένης καὶ νικητῆρας καὶ μ' ὅλα τὰ ἐμπόδια μετρικῆς τοῦ Πάλλη εἶναι τὸ Στεροτραγουδο ἀπὸ τὰ χορικά τοῦ «Κύκλωπα», ὅλα λαμπρόπλεχτα:

Ἄχ! πάει τὸ χαροκόπι!
Ἀνιοπλέξουδης Βάνκας δὲ χορῆβει σειρά.
Πᾶν τούμπανα, πᾶν κρότοι
σ' ἀσημένια τριγύρω νερά.
Σταλιὰς κροσιῶ ξανθοῦλες,
Ἄφροδίτης κνηγί σ' ἀνθισμένη πλαγιά,
ἔχετε γιὰ! Νυφοῦλες
λεφκαστράγαλες, ἔχετε γιὰ.
Ὡ Βάνχε, ὦ βλάμη ἀγαπημένε,
τὰ χρυσόκλωνα μαλλιὰ
πού τ' ἀνεμίξεις, πού, καημένε,
δίχως γέλια καὶ φιλιὰ;
Τὸν πιστό σου ἔλα γλύτωσε, βλάμη,
πού μὲ τράγου προβιά
Κύκλωπα ἄγριο ἰδουλέβει,
πού τὸ δάκρυ του χύνει ποτάμι
κι' ἄχ! τὰ γέλια ποθεῖ κι ἀναδέβει
μὲ καημένη καρδιά.

Ἴδου στίχοι μὲ λογῆς καὶ ἀνεξάρτητη ὁ καθένας τους περπατησιὰ, καὶ μαζὶ τεχνικὰ σφιχτοπλεγμένα, χωρὶς νὰ πάψῃ καθένας τους ἀπὸ τὸ νὰ εἶναι στίχος. Τέτοιοι εἶναι, κ' ἔτσι πρέπει νὰ ξετυλιχτῇ καὶ σ' ἐμᾶς ἐδῶ ὁ λεγόμενος ἐλεύτερος στίχος. Συσταίνω τὴ μελέτη του σὲ μερικοὺς ἀπὸ τοὺς νέους μας ποιητῆς, πού εἴτε ἀπὸ παρεξήγησιν τῆς ἀρχῆς, εἴτε ἀπὸ ἀφροντισιὰ πού δὲ στέκει, εἴτε ἀπὸ ἀδυ-

ναμία, ἐμπιστεύονται συχνὰ πυκνὰ τὴν ὠρία τους συγκίνηση σὲ στίχους ἀμορφους καὶ ξεκαρφωτους. Καὶ οἱ πιὸ ἐλεύτεροι στίχοι πρέπει πρώτα νὰ μπαίνουνε στοὺς κανόνες μιᾶς μετρικῆς· δὲν πρέπει νὰ εἶναι λαθεμένοι. Ἄλλιῶς θὰ καταντήσουμε, γυρεύνοντας τὴν ποίηση, νὰ χάσουμε τὸ στίχο.

*

Θὰ μοῦ παρατηρήσῃ κανεὶς.—Τὸ τραγουδι τοῦ Πάλλη εἶναι ἀψευγάδιαστο κι ἀλάθευτο; Ὁ ποιητῆς αὐτὸς τίς ἔχει ὁ μακάριος ὄλες τίς χάρες;—Κάθε ἄλλο. Στὰ χαρίσματα τοῦ τραγουδιοῦ τοῦ Πάλλη ἀντιχτυπᾶν ἀνάλογα ἐλαττώματα· τούτα δὲ μπορεῖ νὰ κάμουν χωρὶς ἐκεῖνα, καὶ τὰ πρώτα πληρώνουνε τίς χάρες τους μὲ τὰ δεύτερα. Ἀπὸ τὴν ποίηση τοῦ Πάλλη λείπει κάποιον φτέρωμα καὶ κάποιον ὄνειρον μάγεμα. Τέτοιο φτερό καὶ τέτοιο μάγεμα μὴ τὰ ζητᾶτε ἀπὸ τὸ μεταφραστὴ τῆς Ἰλιάδας. Ἀπὸ τὸ τραγουδι τοῦ Πάλλη λείπει κάποιος οὐρανός, καὶ οἱ ὀλίγες γραμμὲς τῆς Μούσας του δὲν εἶναι παράξενο νὰ τὴν κάνουν κάπως ἀντιπαθητικὴ στὰ μάτια ἐκείνων πού θὰ τὰ μαγνητίζουν ἀποκλειστικὰ οἱ κυματόγραμμες ὁμορφιῆς τῆς τέχνης, ἄξαφνα, τοῦ Λάμπρου Πορφύρα. Εἶναι ἀλήθεια πὼς ὁ Πάλλης, κ' ἐκεῖ πού δύσκολα ξεχωρίζεται ἡ φωνὴ του ἀπὸ τὴ φωνὴ τοῦ λαοῦ, στέκει πάντα πιὸ κοντὰ στοὺς ἀρχαίους, σὲ κάποιους Ἀλκαίους καὶ σὲ κάποιους Θεόγνηδες τῆς Λυρικῆς Ἀνθολογίας· τὰ ταιριάζει καλῆτερα μ' ἐκεῖνους, παρὰ μὲ τοὺς νέους μας ὄλους. Μπορεῖ καὶ τὸ χωράφι του νὰ εἶναι στενωτέρον ἀπὸ ἄλλων, μὰ εἶναι βαθιὰ σκαμμένο. Τὸ δυστύχημα εἶναι πὼς τὸ τραγουδι τοῦτο δὲν ἀκούγεται συχνὰ καὶ πλούσια δὲν ἀπλώθηκε ὡς τὴν ὠρα, γιὰ νὰ μᾶς δώσῃ ὅλης του τῆς δύναμης τὸ μέτρο. Μὰ καὶ τέτοιο, μὰ καὶ τόσο, ἐγὼ πού πιὸ πολὺ ἀπὸ τὴν ποίηση τοῦ Α καὶ τοῦ Β, φροντίζω γιὰ τὴν Ἑλληνικὴ Ποίηση, γενικώτατα καὶ ἀπροσωπώτατα, νομίζω πὼς ἂν ἔλειπε τὸ τραγουδι τοῦ Πάλλη ἀπὸ τὴν Ποίησίν μας, θάχανε ἢ πολυπρόσωπη θεὰ μιὰν ὄψη ροδοκόκκινης ὑγείας ἀπὸ τίς ἀκριβώτερες.

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

νικὰ καὶ κακορίζικα ρωμάλικα πού δὲ μᾶς τιμοῦνε καὶ γιὰ τούτο σὰς τὰ ξεφανερῶνε. Κι ἀλήθεια, μοῦ εἶναι ἀδύνατο νὰ καταλάβω πὼς τὸ κατορθώνει ἕνας ἄθροπος νὰ γίνῃ δυὸ, νᾶχῃ δυὸ ψυχές καὶ δυὸ γλώσσες, νὰ μιλᾷ μὲ τὸν ἕναν τὴ δημοτικὴ, τὴν καθαρῆουσα μὲ τὸν ἄλλον—γιὰ τὸ χατίρι! Πού εἶναι τότες ἡ πεποίθησις, μὰ κ' ἡ ἀξιοπρέπεια πού εἶναι; Ἰσια ἴσια μερικοὶ φίλοι Κυπριῶτες μοῦ δώσανε τὴν ἀφορμὴν, στὰ 1901, νὰ ζητᾶσω λιγάκι καὶ τὰ ψυχολογικὰ τῆς ἀξιοπρέπειας, γιὰ νὰ ποῦμε. Εἶχανε δίκια παραπόνον στὸ νησί τους μὲ τοὺς Ἀγγλους, πού πασιζᾶνε, γιὰτὶ ἔτσι μοῦ γράφανε ἀπὸ κεῖ κάτω, νὰ εἰσάξουνε τὴ γλῶσσα τους στὰ γυμνάσια. Καλὰ καλὰ τὸ ζήτημα δὲν τὸ παραθάβουνε κι ἀγνωστο μοῦ εἶναι ὡς τί βαθμὸ φταίξανε οἱ Ἀγγλοι. Μπορεῖ ἄλλο νὰ μὴ γυρέθαινε παρὰ νὰ τοὺς μάθουνε τὰγγλικά, δηλαδὴ μιὰ γλῶσσα χρήσιμη κι ἀθρόπινη, γιὰτὶ νὰ μὴ ξεχνοῦμε πὼς τὴν καθαρῆουσα διαφεντέβαν οἱ ἀγαθοὶ μας οἱ Κυπριῶτες. Ἄς εἶναι. Τους Ἀγγλους ἐγὼ συλλογίστηκα νὰ τοὺς συγκρίνω μὲ τοὺς δικούς μας. Ἐχουνε κ' οἱ Ἀγγλοι τὰ ψυχολογικὰ τους, μὰ τί διαφορὰ μὲ τὰ ρωμάλικα! Κοιτάξτε τους, ὅταν τοὺς ἀκολούθησε τίποτις δυσάρεστο, λόγου χάριν, ὅταν ἀπὸ κανένα λάθος τοῦ καπετάνιου βούλια-

ξε ἄξαφνα ἕνα τους θωρακωτὸ καὶ τὸ χάσανε, ἢ ὅταν ἔτυχε, ὅπως ἔτυχε συχνὰ στὸν πόλεμό τους μὲ τοὺς Μπόερς, ἀπανωτὰ νὰ νικηθοῦνε ὥσπου νικῆσουνε. Ποτέ τους δὲ σκύφτουνε τὸ κεφάλι· ποτέ τους τὸ ἔθνος τους δὲ θὰ τὸ κατηγορήσουνε· ποτέ τους δὲ θὰ τὸ μολογήσουνε πὼς φταίξανε. Μπορεῖ καὶ νὰ τὸ παρακάνουνε πάντα ὅμως θὰ βαστάξουνε τὴν ἀγγλικὴ τους τὴν ἀξιοπρέπεια. Κοιτάξτε τώρα τοὺς Ῥωμιούς. Μοῦ φάνηκε πὼς ὄνειρεδόμουνε, τὸν περασμένον τὸ χειμῶνα, σὰ διάβασα πὼς ἕνας βουλευτῆς στὴν ἑλληνικὴ Βουλὴ, ὄχι μόνο τὸ προκήρυξε, μὰ καὶ τὸ φώναξε, γιὰ νὰ τὰκούσῃ ὁ κόσμος, πὼς ἡ γλῶσσα μας εἶναι πρόστυχη, βάρβαρη, χυδαία, πὼς εἶναι καὶ γλῶσσα τῆς σκλαβιάς. Ἐλάτε μιὰ στιγμὴ νὰ υποθέσομε πὼς εἶναι. Ὁ Ἀγγλος, νὰ τὸν πλέρωνας, νὰ τονε σκότωνες, δὲ θὰ τὸ καταδεχότανε νὰ τὰναγωνίση τέτοιο πρᾶμα. Πὼς βάρβαρη καὶ πὼς τῆς σκλαβιάς, ἀπὸ τοῦ λόγου του τὴ μιλᾷ; Στὴν Ἑλλάδα, χεροκροτοῦνε τοὺς βουλευτᾶδες πού τὰ λένε. Ἀπὸ κεῖ νὰ καταλάβῃς καὶ νὰ κρίνῃς.

Οἱ φίλοι μας οἱ Κυπριῶτες δὲν εἶναι ἀπὸ κείνους πού ἀπαρνισοῦνται τὴ μητρικὴ τους γλῶσσα. Τὸ γράμμα μου—Γλῶσσα κι ἀξιοπρέπεια—δημοσιέ-

ΤΑ ΓΕΩΡΓΙΚΑ ΤΟΥ ΒΙΡΓΙΛΙΟΥ*)

ΒΙΒΛΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Καὶ τῶρα γιὰ τὴ σύσταση τῶν χωραφῶν θὰ λέω :
Οἱ δύναντες τοῦ καθενὸς ποιῆς εἶνε, ποιὸ τὸ χρῶμα,
Στὸ φυσικὸ τοῦ καθενὸς τὰ πράγματα, ταιριάζουν.
Καὶ πρῶτο οἱ εἴδη οἱ κακῆς καὶ τὰ τσαλα λιβάδια,
"Ὅπου λευκάργες ἀκαρπες" ἐπάρχουν καὶ στρουναὶ
Στὰ γκαθερά τὰ γήπεδα, παλλαδικὰ ἐλαιοστάσια
Χαίρονται μακροζώητα, κ' ἀπόδειξη εἶνε ὁ λήστρος,
Ποῦ ξεφυτρώνει ἀρίφνητος σ' αὐτοὺς τοὺς ἴδιους τό-
[πους,
Κ' οἱ λαγγραδιὲς ποῦ με σπειριὰ λογγίσια εἶνε στρω-
[μένες.
Μὰ τὰ παχειὰ τὰ χῶματα ποῦ ἀπὸ γλυκῆς ἱμάδες
Γελῶν : ὁ κάμπος ποῦ γεννᾷ πολὺ πυκνὸ χορτάρι
Καὶ ποῦνε πλούσιος τὴ σωδειά, καθὼς συγγὰ στοὺς
[λάκκους
Τοὺς βαθουλοὺς κάθε βουνοῦ, τὸν βλέπουμε ὅπου
[τρέχουν
"Ἀπὸ τοὺς βράχους τοὺς ψηλοῦς ποταμοῖ ποῦ φέρουν
Τὲς χούμουλες τὲς καρπερές, αὐτὸς ὁ κάμπος ποῦνε
Στὸν νότιον ἀνεμο ἀνοικτὸς καὶ ποῦ τὸ βράχλο βγάξει,
Τὸ μισητὸ ἀπὸ τῆλατρο, κείνος μὰ μέρα ἀμπέλι
Θὰ σοῦ χαρίσει δυνατὸ ποῦ θένα χύνει πλήθιον
Τὸ Βάκχο, ἐκεῖνος καρπερὸς θὲ γᾶνε σὲ σταφύλια,
Κείνος θὰ δίνει τὰ πιτὰ ποῦ ἀπὸ χρυσὰ ποιήρια
Χύνουμε, σὰν ὁ Τυρρηνὸς ὁ Ἰσακκερὸς σημαίνει
Τὸ φίλνισί του στοὺς βωμοὺς σιμὰ καὶ σὲ πινάκια
"Ἀδειάζουμε ὀλοστρόγγυλα τὰ σπλάχρα ποῦ καπνίζουν
"Ἀλλὰ ἂ μωσάκια καὶ κοπές σὺ προτιμᾷς νὰ βόσκεις,
"Ἡ καὶ τὲς γέννες τῶν ἀρνιῶν, ἢ γίδια ποῦ ἀφανίζονται
Τὲς μεραιοῖες, τὰ λογγερά βουνὰ καὶ τοῦ Ταράντου
Τὰ ξέμακρα τὰ καρπερὰ θὲ νὰ ζητᾷς, ἢ βρίνης,
"Ὅμοιες μ' ἐκεῖνες ποῦ ἔχασεν ἡ δύστηχη Μαντήη,
Ποῦ στὸ χλωρὸ τὸν ποταμὸ χιονάτους κύνους θρέ-
[φουν.

Ἐκεῖ οὔτε βρύσες διάφανες, οὔδὲ γρασιδία λείπουν
Γιὰ τὰ κοπάδια κ' ὅσο τρῶν τὰ βώδια τὲς μεγάλες
Μέρους, σὲ μόνῃ μὰ νυχτιὰ μιῆ τὸ ξανακάνει
"Ἡ κρύα ὄροσιὰ. Συχνότατα τὸ χῶμα ποῦνε μῶρο,
Καὶ ποῦνε κ' ὄλας ξυγγερόν σὰν τ' ἄλατρο τὸ σκίζει,
Κ' εἶνε στὸ βάθος του σαπρὸ (ἐμεῖς καλλιμερῶντας
Αὐτὸ βέβαια ἀντικρόνουμε) ταιριάζει κάλλιο ἀπ' ὄλα
Γιὰ σάρι ἀπ' ἄλλο δὲ θὰ ἴδεις λιβάδι νὰ γυρίσουν
Πλειότερα ἀμάξια μὲ ὀνηρὰ δαμάλια σίτι· πάρεξ
Ἐδῶθε, ἢ κ' ὄθε ὁ ἀλατρευτὴς ὁ ράθυμος λογγάρ
Κουβάλλω, καὶ τὰ δεινὰ τὰ νέφελα γιὰ χρόνια

*) Ἡ ἀρχὴ στὸ περατμένο φύλλο.

φτηκε στὴν Ἀλήθεια τῆς Λεμησσοῦ τοῦ Φραγκοῦδη
ποῦ εἶνε ὁ ἴδιος καὶ ποιητὴς καὶ πεζογράφος στὴ
δημοτικὴ, ἀπὸ τοὺς πιὸ ἀξίους καὶ πιὸ ἀγαπητοὺς
μου. Καὶ τοῦ τῆγραφα, γιὰ νὰ σπείρουμε ἀναμετα-
ξὺ μας περισσότερη φιλία. Μὲ τέτοιο σκοπὸ ἔγραψα
καὶ Σὲ φίλο Κυπριώτη, δηλαδὴ στὸ γλυκὸ μας τὸ
Σίμο Μενάρδο, ποῦ περίφημα κατέχει καὶ τὰ κυ-
πριώτικα καὶ τὴν κοινὴ, μὰ ποῦ ἴσως, τέτοιο κολα-
κεφτικὸ παράπονο ἔχω μαζί του, δὲ φαίνεται νὰ
γράφῃ ἀρκετὰ, μ' ὄλους τοὺς ὁμορφους στίχους ποῦ
τοῦ χρωστοῦμε, τὴν ὠραία τὴ γλώσσα ποῦ ξέρει τόσο
κανονικὰ καὶ φῖνα τὴ γραμματικὴ τῆς.

Γνωριμίες ἔκανα καὶ μ' ἄλλους φίλους, στὴν ἐπο-
χὴ ποῦ προσπαθῶ νὰ σὰς ξαναστήσω, ἐποχὴ ὅπου τὸ
ζήτημα ἔβραζε πάντα, μὰ ὅπου κάτι τοῦ χρειαζό-
τανε γιὰ νὰ ξεσπάσῃ. Ὁ διαγωνισμὸς μου ξακολου-
θοῦσε. Καὶ πῆγαινε λαμπρὰ. Πόσοι ξυπνοῦσαν ποῦ
εἴτανε κοιμισμένοι ! Ἀφορμὴ νὰ τοῦ δώσης τοῦ Ῥω-
μιοῦ, τὰ μέσα νὰ τοῦ μάθης, κ' ὅτι θέλεις σοῦ τὸ
καταφέρνει. Ἄφτὰ τοὺς ἔλεγα καὶ στὴν προκήρυξή
μου, γιατί ποτε σὲ μὴ προκήρυξη, ποτε σὲ μιὰν ἀ-
πλή δῆλωσι πρὸς τοὺς διαγωνιστάδες, γύρεθα εἶτε
νὰ πλέξω μερικῆς φιλοσοφίας, νὰ πῶ μερικῆς μου
σκεψοῦλες γιὰ τὴ φιλολογία καὶ τὰ φιλολογικὰ, εἶ-

Ἐρριξε καὶ μὲ τοὺς κορμούς τοὺς χαμηλοὺς τὰρχαῖα
Τὰ σπῖτια τῶν πετούμενων ἐγκρέμισε. Τὰ φήλου
Ἐκεῖνα τότες τὲς φωλιεῖς ἀφίνοντας πετάξαν,
Μὰ ὁ ἀδρὸς ὁ κάμπος ἔλαμψε μὲ τὸ γυννὶ σκισμένους,
Τὶ μόλις δειτρολίβανο τῶν μελισσιῶν χαρίζει,
Καὶ φωροδάφνες χαμαειδὲς στὰ πλάγια ἢ στρουναὶ ὄρη
"Ἡ ρησικιὰ, κ' ὁ γοιτσερὸς ὁ τοῦφος, κ' ἡ λευκάργα,
Ποῦ οἱ χεῖλνδρες οἱ μελανοὶ τὴν κατατρῶν, κανκιδῶνται
Πῶς ἄλλος κάμπος ὁμοῖα τοὺς γλυκεῖα θροφὴ δὲ δίνει
Κ' ἀπόζαβους δὲν προβοδᾷ κρουνηῶνες γὰ τὰ φεῖδια.
Κ' ἡ γῆς ποῦ ἀχνὸς πετούμενος καὶ σῆνεφο ἀναδίνει
Ψιλό, καὶ πίνει τὸ νερὸ καὶ σὰ θελήσει πάλι
Τὸ ξαναβγάξει, μόνῃ τῆς, ποῦ πάντα μὲ δικὸ τῆς
Ντύνεται καταπράσινο γρασιδί καὶ δὲ βλάπτει
Μὲ ῥόβιασμα τὸ σίδερο καὶ μὲ σκουριὰ χαλάστρα,
Αὐτὴ μὰ μέρα τὸ φτελιᾶ θὲ νὰ σοῦ περιπλέξει
Μὲ κλήματα χαρούμενα· λαδιάρικη εἶνε ἐκεῖνη
Καὶ πῶς αὐτὴ εἶνε βολικὰ γιὰ πρόβατα θὰ νοιώσεις
"Ὀργόνοντας, κ' ὑπόμονη σ' ἀγγυοτρῶτὸ τ' ἀλέτρι.
Τέτοια ἐνταίξει χῶματα κ' ἡ πάμπλουτη Καπὴη
Κ' οἱ τόποι ποῦ τὰ διάσελλα τοῦ Βεζουβίου γγίζουν,
Κ' ὁ ποταμὸς ποῦν' ἀδικὸς στὲς ἐρημῆς Ἀχέρρες.
Τώρα θὰ πῶ πῶς κάθε γῆς μπορεῖς ν' ἀναγνωρίζεις :
"Ἄν εἶνε ἀνάλαφρη ζητᾷς ἢ ἂν εἶνε πάρα πλέρια ; —
Γιατὶ προκόβουν τὰ σπαρτὰ στὴ μὰ στήν ἄλλη ὁ
[Βάκχος,
Στὴν πλέρια κάλλιο ἢ Ἀθήμητρα στὴν ἀλαφρὰ ὁ
[Ἀναῖος —
Τὸ πρῶτο μὲ τὰ μάτια σου τὸ μέρος θὰ διαλέξεις,
Καὶ θὰ προστάξεις νὰ σκαφτεῖ στὴν κορασιὰ λάκκος,
Καὶ πάλι ὄλα τὰ χῶματα θὰ ξαναορίζεις μέσα
Καὶ μὲ τὰ πόδια στὴν κορφή θὲ νὰ τα ἰσοβολήσεις·
"Ἀνίσως κείνον, ἀλαφρὸ τὸ μῦρωμα θὲ γᾶνε,
Γιὰ πρόβατα πλιὸ ταιριαστὸ καὶ θρεφτικὰ σταφύλια·
Μὰ ἀνίσως καὶ στὸν τόπο τους νὰ ξαναπᾶν δὲ θέλουν,
Καὶ σὰν οἱ μούρρες γιομιστοῦν περσέψει ἡ γῆς, χω-
[ράφι

Βαρὺ θὰ γένει λιπαρὲς ἀπανωσιὲς καὶ σβώλους
Κακόβγαλτους περίμενε, καὶ σκίσε μὲ δαμάλια
"Ἄξια τὴ γῆς. Μὰ τὰρμυρὸ τὸ χῶμα ποῦ τὸ κρᾶζουν
Πηκτό, ποῦνε ἀνυχώτατο γιὰ τοὺς καρπούς — (ἐκεῖνο
Μ' ὄρωμα δὲ μερόνεται, μὴδὲ τὸ σῶι τοῦ Βάκχου
Φυλαί, μὴδὲ τοῦ ὀπωρικῶ τῶνομα) — τέτοιο δεῖγμα
Θὰ δώκει : Ἀπὸ τὸ στέγασμα τὸ καπνιστὸ καλάθια
Ἰνυκρόπλεχτα καὶ σταφυλιῶν κατέβασε στραγγιστρες,
Κ' αὐτοῦ τὸ χῶμα τὸ κακὸ πλάχτησε ὡς τὸ χεῖλο
Καὶ βρουσιὰ γλυκόνερα μαζῆ. Θὲ νὰ ξεφύγει
Τὸ νερωμα ὄλο θετικὰ, καὶ θὰ διαβοῦν μεγάλες
Σταλαγματιὲς ἀνάμεσα στὲς βέργες τὲς πλεγμένες,

τε καὶ τίποτις καινούριο νὰ ποχτήσουμε γιὰ τὴν Ἰ-
δέα. Προσπάθησα στὴ δῆλωσή μου νὰ ποχτήσω κ' ἄλλο
κάτι, ὄχι βέβαια πιὸ πραχτικὸ — πραχτικώ-
τερο ἀπὸ τὴν Ἰδέα δὲν ὑπάρχει — μὰ κάπως ἀναγ-
καῖο, τὸν παρὰ. Τοὺς παρακινούσκα νὰ δώσουν ὁ
καθένας, ὡς κ' οἱ φτωχοὶ, γιατί ὡς τὰ τώρα μόνο
οἱ πλούσιοι στὴν Ἑλλάδα συνήθισαν νὰ δίνουνε, ὡ-
στε ὁ Ῥωμιός, ποῦ εἶνε καὶ περήφανος, τὸ παρα-
δέχτηκε, ἄμα γιὰ τὸν παρὰ ὁ λόγος, νὰ μὴν ἀνα-
κατέβεται, ἀφτὸς ποῦ ἀνακατέβεται σὲ ὄλα. Ἐγὼ
πάλι θάρρῶ πῶς κάλλια νὰ δίνουνε πολλοὶ ἀπὸ λί-
γα, παρὰ νὰ δίνουνε λίγοι ἀπὸ πολλά. Μὰ μὴ βλέ-
πετε. Ὅποιος θέλει καὶ πολλὰ νὰ μᾶς δώσῃ, νὰ
μὴν ντρέπεται. Πρόθυμοι ἐμεῖς, εἶνε ἀδικο μάλιστα
νὰ μὴ μᾶς δίνουνε, ἀφοῦ ξοδεύονται τόσκα καὶ τόσκα
γιὰ τὴν καθαρεύουσα. Σωστὸ νὰ ξοδεύονται καὶ
γιὰ τὸ σκοπὸ τὸ δικὸ μας, ποῦ εἶνε σωτήριος. Ἄν
εἴμουνε στὴ θέση κανενὸς πλούσιου, θὰ δοκίμαζα,
μὴ φορὰ, νὰ δοῦμε τί θάπογινῃ. Μὴ σὰς μέλη ὁ-
μῶς θὰ βρεθῇ ὁ πλούσιος, ὅπως βρεθῆκανε σήμερα
χίλια πράγματα ποῦ δὲν τὰ εἶχαμε στὴν ἀρχή. Μὲ
τὰ μικρὰ ποῦ θὰ δίνουνε συνάμα καὶ οἱ μικροί, θὰ
καταντήσουμε γλήγορα ἑκατομμυριοῦχοι.

(ἀκολουθεῖ)

Μὰ ἡ γέφυ θὰνε φανερὸ γνώρισμα καὶ τὸ στόμα
Τᾶχαρο τῶν δοκιμαστῶν πικράδα θὰ ζαβῶσει.
Κ' ὁμοῖως ποιὰ γῆς εἶνε παχειὰ γνωρίζουμε σὲ τοῦτον
Τὸν τρόπο : δὲ σκορπᾷ ποτε στὰ χεῖρια παίζοντάς τιν,
"Ἀλλὰ κολλᾷ στὰ δάχτυλα, κρατῶντας τιν, σὰν πίσσα.
Θρέφει χορτάρια πλιὸ τρανὰ ἢ ὄρη, καὶ μάλιστα εἶνε
Περσότερο ἀπὸ τὸ σωστὸ καλόριχτη ἢ ἐκεῖνη
Γιὰ μὲ ἄς μὴν εἶνε καρπερὴ πάρα πολὺ καὶ πάρα
Ἀνναμωμένη ἄς μὴ δειχτεῖ στὰ πρῶτα τῆς τᾶστάκια.
Ποῦ εἶνε βαρεῖα καὶ ποιὰ ἀλαφρὰ, τὸ ἴδιο τῆς τὸ
[βάρος

"Ἀμίλητα τὴ μολαγᾶ κ' ἀμέσως μὲ τὸ μάτι
"Ἡ μαύρη ξεχωρίζεται καὶ κάθε μῆς τὸ χρῶμα.
Μὰ δύσκολο εἶνε νὰ βρεθοῦν οἱ δολερὲς κρουάδες,
"Ὡς τόσο μόνο οἱ σμιλακιὲς οἱ βλαβερὲς κ' οἱ πεῦκοι,
"Ἡ οἱ κίσερες οἱ μελανοὶ τὰ χράρια τοὺς σοῦ δείχνουν.

(ἀκολουθεῖ)

Κ. ΘΕΟΤΟΚΗΣ

ΙΑΤΡΙΚΕΣ ΙΣΤΟΡΙΕΣ

ΔΙΗΓΗΜΕΝΕΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΑΡΡΩΣΤΟΥΣ

Ἄριθμὸς 2ος.

Δημοτικὸ Νοσοκομεῖο « Ἡ Ἑλπίς », « Αἰθου-
σα Ἀσκληπιῶς », κλινικὴ τοῦ καθηγη-
τῆ κ. Γεράσιμου Φωκᾶ.

Νικόλαος Καστριώτης, ἀπὸ τὴν Κρήτη (23 χρό-
νια κάθεται στὴν Ἀθήνα), 40 χρονῶ, μαραγκός· ἔ-
χει σπασμένο τὸ δεξιὸ καλάμι του (ἀπλὸ σπᾶσιμο
τῆς δεξιᾶς κνήμης).

« Εἶναι 16 ἡμέρες τώρα ποῦ ἔσπασα τὸ ποδάρι
μου· ἔφυγα ἀπὸ τὸ ἕνα πεζοδρόμιο νὰ πάω στὸ ἄλ-
λο· ὅταν ἐπάτησα στὸ ἄλλο, ἐγλίστησα ἀμέσως κ'
ἐκεῖ εἶναι ποῦ ἔπεσα χάμου· ἔμεινα ξερὸς στὸν τόπο·
μὲ σήκωσαν ξένοι ἀνθρώποι, μ' ἔβαλαν στὴν καρὸ-
τσα καὶ μὲ πῆγαν σπῖτι μου· δὲ μπορούσα νὰ ση-
κωθῶ, βλέπεις· ἔμεινα στὴν κάμκρά μου μόνος μου
ἐκεῖ· ἔχω καὶ μὴ γιὰ μὴτέρα· δὲν εἶχα καὶ νὰ
συντηρηθῶ, ἐννοεῖς· δὲν εἶχα καὶ λεπτά, βλέπεις·
διότι καθήμεθα ὄλον τὸ χειμῶνα, βλέπεις· πάντοτε
ἀνοίγουν οἱ δουλειὲς μας Μάρτιο, Ἀπρίλιο..... καὶ
δὲν εἶχα νὰ συντηρηθῶ, βλέπεις· μάλιστα..... ὀρι-
σμένως.... νὰ ἐξηγηστῶ· δὲν εἶναι.... ἐδῶ εἶναι πασι-
γνωστα πράγματα, βλέπεις... »

Ἐγὼ.... ἐργάζομαι· ἔχω ἕναν ἀφεντικὸ στὸ Με-
ταξουργεῖο... τὸ Ντουρούτη, Γεώργιος Ντουρούτης
λέγεται· ἐπειδὴ δὲ μπορούσα νὰ πάω μόνος μου στὸν
ἀφεντικὸ, νὰ πάρω καμμιὰ σύσταση, ἔστειλα ἄλλο
φίλο μου· τοῦ ἔδωσε αὐτὸς ὁ κύριος Ντουρούτης ἕνα
γραμματάκι στὸν κύριον Δῆμαρχο κ' ὁ κύριος Δῆμαρ-
χος μ' ἔστειλ' ἐδῶ· γιατί στὸ σπῖτι μου, βλέπεις, δὲ
μπορούσα νὰ συντηρηθῶ· εἶχα πόνους... ἄμα σπᾶση
κανέναν τὸ πόδι του, βλέπεις... τί ἄλλο... πόνους
καὶ δυστυχία· ἄμα δὲν ἔχει κανέναν λεπτά, βλέ-
πεις... τί ἄλλο περιμένεις· ἐδῶ ἔχω ἡμέρες πέντε·
ἀπὸ τὸ σάββατο τὸ μεσημέρι... ἔως σήμερα, πέντε
ἡμέρες· χμ ! καλὰ περνᾶω, δὲ σοῦ λέω... ἀλλὰ τὸ
ποδάρι μου, σὲ παρακαλῶ, γιατί δὲν τὸ φτειάγουν·
δὲν μπορεῖ νὰ πιάσῃ κανεὶς τὴ δουλειὰ του, ξέρεις·
νὰ σηκωθῇ σύντομα κανεὶς· νὰ κυτᾶξῃ τὴ δουλειὰ
του, βέβαια, κανεὶς· ἐδῶ νὰ κάθεται κανεὶς ; τί νὰ
κάθεται κανεὶς. »

Ὁ ἄρρωστος αὐτὸς ἔφυγε καλύτερεμένος μὲ τὸ
πόδι του σ' ἐπίδεσμο γύψινο (μόνιμο γύψινο ἐπίδε-
σμο), στίς 24 Φλεβαριοῦ 1908.